

Comparison of social studies curricula in terms of values

Hakan ÖNGÖREN¹

To cite this article:

Öngören, H. (2024). Comparison of social studies curricula in terms of values [Sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler açısından karşılaştırılması] *Electronic Journal of Education Sciences*, [Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi], 13(26), 172-190 DOI: 10.55605/ejedus.1562084

Research article

Received: 2024-10-05

Accepted: 2024-11-07

Abstract

If we look at the curricula that have been implemented from the past to the present, we can see that they have undergone continuous changes and innovations according to the needs of the time. This study aims to comparatively examine the social studies curricula (2005, 2015, 2018 and 2024) in terms of the inclusion of values education. As the research has used the document analysis technique, it has a qualitative research character and the data has been designed in a descriptive screening model. The data source of the study consists of the social studies curricula published by the Ministry of Education Board of Education and Discipline in 2005, 2015, 2018 and 2024. The document analysis form developed by the researchers was used as a data collection tool. According to the findings of the research, it can be seen that the social studies curricula are in continuous renewal considering the needs and requirements of the time in terms of including values education. When considering the number of achievements in terms of values, it can be seen that the curriculum with the highest number of achievements is the 2005 social studies curriculum. In the 2024 social studies curriculum, it can be seen that the “virtue-values-virtue” model has been developed and unlike the previous programmes, new values such as modesty and privacy have been added to the programme. Therefore, it is recommended that teachers be trained to understand the changes and innovations in the programmes.

Keywords: Acquisition, Social Studies Curriculum, Values.

¹ Dr., General Directorate of Security, ongorenhkn@gmail.com

Sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler açısından karşılaştırılması

Hakan ÖNGÖREN²

Atıf:

Öngören, H. (2024). Comparison of social studies curricula in terms of values [Sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler açısından karşılaştırılması] *Electronic Journal of Education Sciences*, [Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi], 13(26), 172-190 DOI: 10.55605/ejedus.1562084

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 2024-10-05

Kabul Tarihi: 2024-11-07

Öz

Öğretim programları Türk eğitim sistemindeki derslerin temelini oluşturmaktadır. Zira öğretim programları temel eğitim müfredatlarının uygulanması konusunda hazırlanan sistemli bir planı temsil etmektedir. Geçmişten günümüze doğru uygulanan öğretim programlarına bakıldığında ise öğretim programlarının çağın ihtiyaçlarına göre sürekli bir değişim ve yeniliğe uğradığı anlaşılmaktadır. Bu araştırmada da sosyal bilgiler öğretim programlarının (2005, 2015, 2018 ve 2024) değerler eğitime yer vermesi açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada doküman inceleme tekniği kullanıldığı için nitel araştırma özelliği taşımakta olup veriler betimsel tarama modelinde desenlenmiştir. Araştırmanın veri kaynağını 2005, 2015, 2018 ve 2024 yıllarında MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan sosyal bilgiler öğretim programları oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak ise araştırmacılar tarafından geliştirilen Doküman Analiz Formu kullanılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen bulgulara göre; sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimine yer vermesi bakımından çağın ihtiyaç ve gereksinimleri göz önünde bulundurularak sürekli bir yenilenme içerisinde olduğu, değerler açısından kazanım sayılarına bakıldığında en çok kazanımın olduğu öğretim programının 2005 sosyal bilgiler öğretim programı olduğu ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programında “erdem-değer-erdem” modeli geliştirildiği görülmekte ve önceki programlardan farklı olarak mütevazılık ve mahremiyet gibi yeni değerlerin programa eklendiği tespit edilmiştir. Buna göre programlarda gerçekleşen değişim ve yeniliklerin doğru bir şekilde anlaşılması adına da öğretmenlere eğitim seminerlerinin verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Değerler, Kazanım, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.

² Dr., Emniyet Genel Müdürlüğü, ongorenhkn@gmail.com

Giriş

Eğitim, bireylere bilgi, beceri, değerler ve anlayış kazandırmayı hedefleyen bir süreçtir. Öyle ki eğitim, bireylerin akademik bilgilerinin artırılmasının yanı sıra kişisel, sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemektedir. Eğitim programcılarına göre eğitim, kişinin kendi yaşam tarzıyla istedik davranış değişikliğini oluşturma sürecini kapsamaktadır (Akdeniz, 2009). Söz konusu istedik davranış değişikliği oluşturma süreci de belirli bir plan dahilinde geliştirilen etkinliklerden oluşturmaktadır. Bu durum eğitim süreci içerisinde belli programlara ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu ihtiyaç kapsamında düzenlenen eğitim programı millî eğitimin ve okulun hedeflerinin gerçekleşmesine yönelik olarak okul içerisinde/dışında planlanmış bütün etkinliklerle öğrenme yaşantılarını kapsamaktadır. Öğretim programları ise belirli bir eğitim düzeyindeki öğrencilere neyi/nasıl öğretilmesi gerektiğini ve öğrenme sürecinin nasıl değerlendirileceğini belirlemektedir. Buna göre öğretim programları, öğrencilerin bilgi, beceri, tutum ve değerleri geliştirmesine destek sunacak bir biçimde düzenlenmekte ve hayata geçirilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023).

Kavramsal açıdan öğretim programları, kazanım/amaç/hedefler, içerik, öğrenme/öğretme süreci ve ölçme/değerlendirmeden oluşmaktadır (Merter vd., 2012). Bu konuda araştırmacılar (Çiftçi ve Akça, 2019; Taşpınar, 2020; Yıldırım ve Çalışkan, 2024) eğitim programı ve öğretim programının kavramsal olarak birbirine karıştırılmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Diğer yandan eğitim ve öğretim programlarının çağın ihtiyaçlarına göre de sürekli değişim ve yenilik gösterdiğini ifade eden Sarıbaş ve Babadağ (2015) öğretim programlarının toplumun ihtiyaçları ve günümüz şartları göz önünde bulundurularak güncellenmesi gerektiğini belirtmiştir. Öztürk ve Coşkun (2022) da öğretim programlarının birey ve toplumun geleceklerinin teminatı ve ihtiyaç duyulan alanların tespiti adına gerekli güncellemelere açık olması gerektiğini ifade etmiştir. Öğretim programlarının değişim ve yeniliğe açık olması gerektiğini savunan Ocak ve Kocaman (2021) insanların günlük yaşamını doğrudan konu edinen sosyal bilgiler dersi öğretim programının da yapısal olarak insan yaşantısında meydana gelen değişimlere paralel olarak güncellenmesi gerektiğini savunmuştur.

Sosyal bilgiler öğretim programları eğitim içeriğinde tarih ve coğrafya ilimlerini sunmakla birlikte demokrasi, vatandaşlık bilgisi, insan hakları ve kültürler arası anlayış gibi konuları bilgi, beceri ve kazanım olarak sunmayı amaçlamaktadır (Yığittir ve Kaymakçı, 2012). Toplumsal bilincin oluşması adına dünyanın birçok ülkesinde temel eğitim düzeyinde verilmekte olan sosyal bilgiler dersi vatandaşlık bilinci, toplumsal duyarlılık ve değerlere saygı gibi kazanımların oluşması adına da önem arz etmektedir. Bunun yanında sosyal bilgiler dersinin öğretim boyutu da tartışmalara konu olmuştur. Söz konusu tartışmalardan biri de sosyal bilgiler dersi ile değerler eğitimi arasındaki ilişki olmuştur (Katılmış vd., 2011). Nitekim düzenli bir toplum yapısının oluşmasında ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında değerler önemli bir konuma sahip olmakla birlikte ideal değerleri özümseyen toplumlar da tarihte kalıcı bir yere sahip olmuşlardır (Kan, 2010). Aktan (2003) bu durumu “*ahlaki değerler olmadan sadece yazılı hukuk kuralları ile insanların belli bir düzen içinde yaşaması mümkün değildir*” şeklinde ifade ederek açıklamıştır. Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki ahlaki temel değerlerin insanlar tarafından benimsenmesi ve eğitim süreçlerine dahil edilmesi toplumların düzen içerisinde yaşamasının önceliklerinden birisi haline gelmiştir. Düzenli toplum yaşantısının temeli olan ahlaki değerlerin doğruluk, dürüstlük, şefkat, nezaket, yardımseverlik, sevgi, saygı ve bağışlayıcılık olduğunu belirten Yürütücü (2001) bu değerlerin toplumun temel dinamiklerini de oluşturduğunu ifade etmiştir. Toplumsal değerler içerisinde doğruluk, dürüstlük ve saygı gibi değerlerin hukuki değerlerin de zeminini oluşturduğunu ifade eden Tekşan (2012) modern toplumlarda temel değerlerin bireyler tarafından özümsemesinin hukuk

düzenin ve asayişin sağlanması noktasında önemli bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Toplumsal düzenin sağlanması noktasında değerlerin eğitime önem verilmesi gerektiğini ifade eden Meydan (2014) ve Sönmez vd. (2019) değerler eğitiminin birey, toplum ve eğitimin kendisi adına gerekli olduğunu ve öğretim programlarındaki bütüncül yaklaşımların uygulamada daha olumlu sonuçlar verdiğini ifade etmiştir.

2005 yılında yapılandırmacı yaklaşımla oluşturulan eğitim ve öğretim programlarından sonra özellikle ilköğretim müfredatına “değerler” başlığı altında yeni eğitim modelleri entegre edilmeye başlanmıştır (Kan, 2010). Söz konusu bu durum değerler eğitiminde önemli bir adım olarak değerlendirilmiş ve bu amaç kapsamında toplumla ve dünyayla barışık olan bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu aşamadan sonra düzenlenecek olan öğretim programlarında değerler eğitimi açısından yenilikçi bir felsefe ve yeni bir bakış açısı oluşmaya başlamıştır (Kafadar vd., 2018). Sosyal bilgiler öğretim programlarına (2005, 2015, 2018, 2024) bakıldığında değerler eğitimi kapsamında; sevgi, saygı, barış, temel insan hakları, özgürlükler, hukukun üstünlüğü, adalet, eşitlik, etkin vatandaşlık, sosyal sorumluluk, demokratik ilke ve tutumlar, demokratik katılım, kültürel çeşitlilik ve hoşgörü gibi temel hukuk değerlerinin de yer aldığı anlaşılmaktadır (Öngören, 2023; MEB, 2024a; MEB 2024b; MEB, 2024c; MEB, 2024d). Elçi ve Uzunboylu'nun (2020) belirttiği gibi Türk eğitim sisteminde son yıllarda değerler eğitimine güçlü bir şekilde vurgu yapılmaya başlanmış ve bu konuda önemli değişiklikler geçirmiştir. Buna göre de öğretim programlarında yer alan değerlerin ne düzeyde olduğu ve kavramsal olarak neleri ifade ettiğinin bilinmesi öğretim programlarının nitelikleri hakkında dönüt almak adına önem arz etmektedir. Nitekim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler açısından karşılaştırılması, eğitim sistemi açısından nasıl işlendiğini ve hangi değerlerin vurguladığını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Literatür taraması yapıldığında sosyal bilgiler öğretim programlarını tarihsel süreç içerisinde program içeriği açısından inceleyen araştırmalara rastlanılmaktadır. Söz konusu çalışmalara (Kan, 2010; Yiğittir ve Kaymakçı, 2012; Kafadar vd., 2018; Karacan, 2018; Çoban ve Akşit, 2018; Çiftçi ve Akça, 2019; Öztürk ve Kafadar, 2019; Esemem, 2020; Haçat ve Demir, 2020; Kalaycı ve Baysal, 2020; Erbaş, 2021; Yıldırım ve Çalışkan, 2024) bakıldığında sosyal bilgiler öğretim programlarını sadece ele alınan program üzerinden değerlendirildiği anlaşılmış kamuoyuna en son sunulan 2024 Maarif Eğitim Modeli ile önceki eğitim sosyal bilgiler öğretim programlarını değerler açısından karşılaştırma yapan araştırmaların yer almadığı saptanmış ve alanyazında bu konudaki eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Nitekim sosyal bilgiler öğretim programında son dönemde yapılan reformlarda vurgulanan temel değerlerdeki değişimlerin incelenmesi de önem arz etmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının (2005, 2015, 2018 ve 2024) bilgi ve beceri temelinde değerlere yer vermesi açısından karşılaştırılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak söz konusu araştırmanın en önemli sınırlılığı sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi üzerinden yürütülmüş olmasıdır. Ayrıca araştırmanın sosyal bilgiler öğretim programında yer alan etkin vatandaş yetiştirme ve 21. yüzyıl yeterlilikleri kapsamındaki değerler eğitimi konusuna hizmet edeceği düşünülmektedir.

Bu amaç kapsamında aşağıdaki araştırma soruları geliştirilmiş ve yanıt aranmıştır;

- Sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler ile ne tür ilişkisi bulunmaktadır?
- Sosyal bilgiler öğretim programlarında temel değerler ile ilişkili öğrenme alanları ve kazanımlar nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma doküman incelemesi modelinde yapılandırılan nitel bir çalışmadır. Nitekim doküman incelemesi araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların bir araya getirilmesi, incelenmesi, sorgulanması ve analizi olarak ifade edilen bir araştırma yöntemidir (Şimşek ve Yıldırım, 2016). Bu çalışmada da araştırmanın amacına uygun ve araştırma sorularını cevaplayabilecek bir yeterliliğe sahip olduğu için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın yazım aşamasından önce toplanan her türlü verinin doküman olduğunu belirten Merriam ve Tisdell (2015) dokümanları görsel dokümanlar, kamusal kayıtlar, popüler kültür evrakları, fiziki materyaller ve araştırmacının üretmiş olduğu dokümanlar olarak sınıflandırmıştır. Bu çalışmada incelenmek üzere toplanan sosyal bilgiler öğretim programları resmi kayıt statüsünde yer aldığı için kamusal kayıtlar başlığı altında yer almaktadır.

Verilerin Kaynağı

Araştırmada sosyal bilgiler öğretim programları kendi aralarında karşılaştırılacağı için veri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın (TTKB) resmi internet sitesinde yer alan 2005, 2015, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programları oluşturmaktadır (<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>). 2005, 2015, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarına ait dokümanlara internet kaynağı üzerinden ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırmanın veri toplama aracı olarak 2005, 2015, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programları esas alınmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında doküman analizi tekniği kapsamında ilk olarak sosyal bilgiler öğretim programlarına arşivden ve ilgili kurumun (Millî Eğitim Bakanlığı) resmî web sayfasından (<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>) erişilmiştir. Daha sonra dokümanların özgünlüğü ve orijinalliği kontrol edilmiş olup anlaşılma çabası yapılmıştır. Dokümanlar araştırmacı tarafından analiz birimleri bağlamında karşılaştırılmış ve Doküman Analiz Formları ile incelenmiştir. Elde edilen analiz sonuçları üç program geliştirme uzmanı ile görüşleri alınmak üzere paylaşılmış ve olumlu dönüt alınmıştır. Uzman dönütleri sonrasında verilerin toplanması sürecine geçilmiş ve çalışmada da saptanan amaç doğrultusunda ilgili öğretim programlarına ulaşılmış ve veriler doküman analiziyle incelenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Verilerin Analizi

Araştırmada doküman incelemesi yöntemiyle elde edilen veriler betimsel analiz tekniklerine uygun bir şekilde analiz edilmiştir. Analiz sürecinde araştırmacının önceden hazırladığı temalara uygun bir plan taslağı oluşturulmuş ve buna göre analiz sonuçları özetlenerek değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın analiz birimini ise “değerler”, “kazanımlar” ve “öğrenme alanları” oluşturmuştur. Nitekim Yıldırım ve Şimşek (2018) analiz sürecinde verilerin, sistematik bir şekilde betimlendiğini buna bağlı olarak betimlemelerin açıklandığını, yorumlandığını ve neden-sonuç bağlantıları irdelenerek birtakım sonuçlara ulaşıldığını ifade etmiştir. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından kodlanmış ve alana uygunluk bakımında değerlendirilmiştir. Nitekim bilimsel araştırmalarda en önemli ölçütlerden biri de sonuçların inandırıcı olması hususudur. Bundan dolayı da geçerlik ve güvenilirlik bilimsel araştırmalarda kullanılan en yaygın ölçütlerdendir (Başkale, 2016). Buna yönelik olarak kategorilerin araştırmacıdan araştırmacıya değerlendirilmesi veyahut en az iki farklı zamanda elde edilen bulguların farklılık göstermemesi gerekmektedir (Baltacı, 2019). Bu çalışmada

geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması adına betimsel analiz yapılmasından belli bir zaman sonra analiz yeniden yapılmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. Buna göre analiz sonuçları arasında farklılık olmadığı anlaşılmış ve program geliştirme ve program inceleme konularının araştırmalar yapan bağımsız iki uzman görüşüne gidilmiş ve uzman görüşleri arasında uzlaşa olduğu saptanmıştır.

Bulgular

Sosyal bilgiler öğretim programlarına ait değer ve kazanımlar incelenmeden önce programlarda yer alan öğrenme alanlarının bilinmesi önem arz etmektedir. Buna göre aşağıda yer alan grafik 2005, 2015, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarına ait öğrenme alanları başlıklar halinde düzenlenmiştir.

Şekil 1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Öğrenme Alanları

Yukarıda yer alan şekil 1'e göre 2005, 2015 ve 2018 öğretim programlarında; "birey ve toplum", "kültür ve miras", "bilim, teknoloji ve toplum", "küresel bağlantılar" ve "insan, yer, mekân ve çevreler" ortak öğrenme başlıkları olarak öne çıkmaktadır. 2005 sosyal bilgiler öğretim programında; "gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler" ve "güç, yönetim ve toplum" öğrenme alanları başlıkları diğer programlardan farklı olarak yer almaktadır. Diğer programlardan farklı olarak bir diğer ayrıntı da 2015 ve 2018 öğretim programlarında yer alan "etkin vatandaşlık" öğrenme alanı dikkat çekmektedir. 2024 öğretim programında ise diğer öğretim programının öğrenme alanlarından tamamen farklı başlıklarda olmak üzere; "birlikte yaşamak", "evimiz dünya", "ortak mirasımız", "yaşayan demokrasimiz", "hayatımızdaki ekonomi" ve "teknoloji ve sosyal bilimler" başlıklı öğrenme alanlarının getirildiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerler İlişkisi

Sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler ile ilgili yer alan kavramların neler olduğunun bilinmesi aradaki ilişkinin anlaşılması adına önem arz etmektedir. Bu kapsamda 2005, 2015, 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan değerleri aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki Değerler (2005, 2015, 2018 ve 2024)

Değerler	2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
Adalet	✓	✓	-	✓
Aile birliğine önem verme	✓	-	✓	✓
Bağımsızlık	✓	-	-	-
Barış	✓	✓	✓	-
Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı	✓	-	-	-
Bilimsellik	✓	✓	✓	-
Çalışkanlık	✓	✓	✓	✓
Demokratik tutumu benimseme	-	✓	-	-
Dostluk	-	-	-	✓
Doğal çevreye duyarlılık	✓	✓	-	✓
Duyarlılık	✓	-	✓	✓
Dürüstlük	✓	✓	✓	✓
Estetik	✓	-	-	✓
Eşitlik	✓	✓	✓	✓
Etik	-	✓	-	-
Farklılıklara saygı duyma	-	✓	-	-
Hoşgörü	✓	✓	-	-
Kültürel mirasa duyarlılık	✓	✓	-	-
Mütevazılık	-	-	-	✓
Özgürlük	-	-	✓	✓
Saygı	✓	✓	✓	✓
Sabır	-	-	-	✓
Sorumluluk	✓	✓	✓	✓
Tasarruf	-	✓	✓	✓
Tarih bilinci	-	✓	✓	-
Temizlik	✓	-	✓	✓
Türk büyüklerine saygı	✓	-	-	-
Vatanseverlik	✓	✓	✓	✓
Yardımseverlik	✓	✓	✓	✓

Yukarıda düzenlenen tabloya bakıldığında;

2005 sosyal bilgiler öğretim programında değerler sırasıyla: adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, hoşgörü, kültürel mirasa duyarlılık, saygı, sorumluluk, temizlik, Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklindedir (Tablo 1).

2015 sosyal bilgiler öğretim programında değerler sırasıyla: adalet, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, hoşgörü, kültürel mirasa duyarlılık, saygı, sorumluluk, tarih bilinci, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklindedir.

2018 sosyal bilgiler öğretim programında değerler sırasıyla: aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, özgürlük, saygı, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklindedir.

2024 sosyal bilgiler öğretim programında değerler sırasıyla: adalet, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, dostluk, doğal çevreye duyarlılık, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, estetik, mütevazılık, özgürlük, sabır, saygı, sorumluluk, temizlik, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklindedir.

Sosyal bilgiler öğretim programında değerler ile ilgili kavramların bir araya getirilmesi ve kullanım sıklıklarının bilinmesi söz konusu ilişkinin tanımlanması adına önemli bir dönüt sağlayacaktır.

Şekil 2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerlerle İlgili Kelime Bulutu

Yukarıda belirtilen kelime bulutuna göre sosyal bilgiler öğretim programlarında hukuki değerlerle ilişkili en sık kullanılan kavramların; barış, saygı, etik, adalet ve dürüstlük olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 2).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler ile İlişkili Kazanımlar

Sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler ile ilgili kazanımlar, öğretim programı ve sınıf düzeylerine göre incelenmiştir. Sınıf düzeylerine göre kazanım sayıları aşağıda yer alan tabloda düzenlenmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler ile İlgili Kazanım ve Öğrenme Çıktıları

Öğretim Programı	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	7 kazanım	8 kazanım	6 kazanım	11 kazanım

2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	4 kazanım	5 kazanım	5 kazanım	5 kazanım
2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	6 kazanım	8 kazanım	9 kazanım	7 kazanım
2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	3 öğrenme çıktısı	5 öğrenme çıktısı	6 öğrenme çıktısı	4 öğrenme çıktısı

Yukarıda tablo 2’de sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan kazanımların sınıflara göre dağılımı gösterilmiştir. Buna göre;

2005 sosyal bilgiler öğretim programında değerler ile ilgili kazanımlara bakıldığında; 4. sınıf düzeyinde 7 kazanım olduğu; 5. sınıf düzeyinde 8 kazanım olduğu, 6. sınıf düzeyinde 6 kazanımın olduğu anlaşılmaktadır. 7. sınıf düzeyinde ise 11 kazanımın olduğu anlaşılmaktadır.

2015 sosyal bilgiler öğretim programında 4. sınıf düzeyindeki kazanımlara bakıldığında değerler ile ilgili toplam 4 kazanımın olduğu; 5. 6. ve 7. sınıf düzeyindeki kazanımlara bakıldığında değerler ile ilgili toplam 5’er kazanımın olduğu anlaşılmaktadır.

2018 sosyal bilgiler öğretim programında değerler ile ilgili kazanımlara bakıldığında; 4. sınıf düzeyinde 6 kazanım, 5. sınıf düzeyinde 7 kazanım, 6. sınıf düzeyinde 9 kazanım, 7. sınıf düzeyinde 7 kazanım olduğu anlaşılmaktadır.

2024 sosyal bilgiler öğretim programında kazanımların yerini öğrenme çıktıları almıştır. 4. sınıf düzeyindeki öğrenme çıktılarına bakıldığında değerler ile ilgili toplam 3 öğrenme çıktısının olduğu; 7. sınıf düzeyindeki öğrenme çıktılarına bakıldığında değerler ile ilgili toplam 4 öğrenme çıktısının olduğu; 5. sınıf düzeyindeki öğrenme çıktılarına bakıldığında değerler ile ilgili toplam 5 öğrenme çıktısının olduğu ve 6. sınıf düzeyindeki öğrenme çıktılarına bakıldığında değerler ile ilgili toplam 6 öğrenme çıktısının olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3. 2005 Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Temel Değerler ile İlgili Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanımlar	
4. Sınıf	Birey ve toplum	-Bireysel farklılıkları tanıy ve kabul eder. -Duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder. -Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.
	Üretim, dağıtım ve tüketim	-Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır. -Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.
	Güç, yönetim ve toplum	-Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir. -İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir.
5. Sınıf	Birey ve toplum	-Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder. -Çocuk olarak haklarını fark eder. -Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanıy ve izler. -Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur. -Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.
	Güç, yönetim ve toplum	-Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.
	6. Sınıf	Birey ve toplum

	Üretim, dağıtım ve tüketim	-Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.
	Küresel bağlantılar	-Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve içinde olmasının önemini fark eder.
	Güç, yönetim ve toplum	-Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur. -Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.
	Birey ve toplum	-Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder. -Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar. -Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir. -Demokratik liderlik özelliklerine ilişkin görüş oluşturur.
	İnsanlar, yerler ve çevreler	-Yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.
7. Sınıf	Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler	-Çocuk haklarını korumakla yükümlü kurum ve sosyal örgütlerin sorumluluklarını analiz eder. -Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim yapısını yasama, yürütme ve yargı kavramları çerçevesinde analiz eder.
	Güç, yönetim ve toplum	-Siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışır. -Devlet yöneticileri, bilim insanı, düşünür, sanatçı ve sporcuların küresel barışa katkılarına örnekler verir.
	Küresel bağlantılar	-Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin ve doğal varlıkların orta miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.

Kaynak: MEB, 2024a.

Yukarıda tablo 3'e bakıldığında 2005 sosyal bilgiler öğretim programında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda temel değerleri konu alan öğrenme alanlarının yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Üretim, dağıtım ve tüketim", "Bilim, teknoloji ve toplum" ve "Güç, yönetim ve toplum" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 5. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Bilim, teknoloji ve toplum" ve "Güç, yönetim ve toplum" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 6. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Üretim, dağıtım ve tüketim", "Küresel bağlantılar", "Güç, yönetim ve toplum" ve "Bilim, teknoloji ve toplum" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 7. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları ise; "Birey ve toplum", "İnsanlar, yerler ve çevreler", "Bilim, teknoloji ve toplum", "Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler", "Güç, yönetim ve toplum" ve "Küresel bağlantılar" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer alan tabloya bakıldığında 2005 sosyal bilgiler öğretim programında 6. ve 7. sınıflarda temel değerlerini konu alan kazanımların yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 6. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; hak, sorumluluk ve özgürlük, vatandaşlık sorumluluğu, dayanışma ve birlik, yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, insan hakları ve telif ve patent hakları gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 7. sınıf düzeyinde ise öğrenme alanlarına göre; doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü, kitle iletişim özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, eğitim ve çalışma hakkı, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlükleri, demokratik liderlik, çocuk hakları, küresel barış, kültürel miras yaşatma sorumluluğu gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4. 2015 Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Temel Değerler ile İlgili Kazanımlar

	Öğrenme Alanı	Kazanımlar
4. Sınıf	Birey ve toplum	-Diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.
	Etkin vatandaşlık	-Oyun ve sınıf kurallarını arkadaşlarıyla birlikte oluşturur.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.
	Ekonomi ve sürdürülebilirlik	-Kaynakların kullanımında toplumsal paylaşım ve yardımlaşmayı önemser.
5. Sınıf	Birey ve toplum	-Katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği hak ve sorumluluklara uygun davranır. -İçinde bulunduğu gruplarda davranışlarını görgü kurallarına göre düzenler.
	Etkin vatandaşlık	-Temel haklarından katılım ve düşünce özgürlüğü hakkını kullanır.
	İnsan ve mekân	-Doğal çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerde bulunur.
6. Sınıf	Birey ve toplum	-Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargıları sorgular. -Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekler.
	Etkin vatandaşlık	-Bir vatandaş olarak haklarının yasalarla güvence altına alındığını ve sorumluluklarının çerçevesinin yasalarla belirlendiğini kavrar. -Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini örnek olaylardan yola çıkarak savunur.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Telif ve patent hakları saklı olan ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.
	Birey ve toplum	-İletişim araçlarının kullanımında hak ve sorumlulukları yerine getirir.
7. Sınıf	Etkin vatandaşlık	-Demokrasiyi ve gelişim evrelerini açıklar. -Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser.
	İnsan ve mekân	-Dünyadaki doğal kaynakların bilinçli kullanılmasının gerekliliğini savunur.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Düşünme, sorgulama ve akıl yürütmenin bilimsel gelişmelere katkısını savunur.

Kaynak: MEB, 2024b.

Yukarıda tablo 4'e bakıldığında 2015 sosyal bilgiler öğretim programında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda temel değerleri konu alan öğrenme alanlarının yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Etkin vatandaşlık", "Bilim, teknoloji ve toplum" ve "Ekonomi ve sürdürülebilirlik" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 5. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Etkin vatandaşlık" ve "İnsan ve mekân" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 6. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Etkin vatandaşlık", "İnsan ve mekân" ve "Bilim, teknoloji ve toplum" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 7. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Etkin vatandaşlık" ve "Bilim, teknoloji ve toplum" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer alan tabloya bakıldığında 2015 sosyal bilgiler öğretim programında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda temel değerleri konu alan kazanımların yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; farklı özelliklere saygı, toplumsal paylaşım ve yardımlaşma, bilinçli tüketim, toplumsal kurallar gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 5. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; hak ve sorumluluk, görgü kuralları, temel haklar, düşünce özgürlüğü, doğal ve kültürel miras yaşatma sorumluluğu gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 6. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; cinsiyet eşitliği, hoşgörü, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, demokrasi, telif ve patent hakları gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 7. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; hak ve sorumluluklar, demokratik tutum, demokrasi, doğal ve kültürel miras yaşatma sorumluluğu, bilimsel kanıta dayalı sorgulama gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 5. 2018 Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Temel Değerler ile İlgili Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Hedef ve Kazanımlar	
4. Sınıf	Üretim, dağıtım ve tüketim	-Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.
	Etkin vatandaşlık	-Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir. -Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır. -Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.
	Küresel bağlantılar	-Farklı kültürlerle saygı gösterir. -Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.
	Birey ve toplum	-Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısı fark eder. -Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır. -Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.
5. Sınıf	Bilim, teknoloji ve toplum	-Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar. -Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.
	Üretim, dağıtım ve tüketim	-Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.
	Etkin vatandaşlık	-Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar. -Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.
	Birey ve toplum	-Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular. -Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır. -Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.
6. Sınıf	Bilim, teknoloji ve toplum	-Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.
	Üretim, dağıtım ve tüketim	-Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur. -Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.
	Etkin vatandaşlık	-Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar. -Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar. -Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.

7. Sınıf	Birey ve toplum	-İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.
	İnsanlar, yerler ve çevreler	-Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.
	Bilim, teknoloji ve toplum	-Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.
	Etkin vatandaşlık	-Demokrasinin ortaya çıkışı, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar. -Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.
	Küresel bağlantılar	-Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder. -Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.

Kaynak: MEB, 2024c.

Yukarıda tablo 5'e bakıldığında 2018 sosyal bilgiler öğretim programında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda temel değerleri konu alan öğrenme alanlarının yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Üretim, dağıtım ve tüketim", "Etkin vatandaşlık" ve "Küresel bağlantılar" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 5. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Bilim, teknoloji ve toplum", "Üretim, dağıtım ve tüketim" ve "Etkin vatandaşlık" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 6. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Bilim, teknoloji ve toplum", "Üretim, dağıtım ve tüketim" ve "Etkin vatandaşlık" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 7. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; "Birey ve toplum", "Bilim, teknoloji ve toplum", "Üretim, dağıtım ve tüketim", "Etkin vatandaşlık" ve "Küresel bağlantılar" şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer alan tabloya bakıldığında 2018 sosyal bilgiler eğitim programında temel değerleri konu alan kazanımların 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; sorumluluk sahibi olma, çocuk hakları, bağımsızlık, bireysel özgürlük ve farklılıklara kültür ve kişilere saygı gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 5. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; vatandaşlık hak ve sorumlulukları, kişisel haklar, çocuk hakları, bilimsel etik, bilinçli tüketim, demokratik toplum ve temel haklar gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 6. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; toplumsal birliktelik, hak ve sorumluluklar, bireysel özgürlük, telif ve paten hakları, vatandaşlık sorumluluğu, demokratik ilkeler ve anayasal haklar gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 7. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; iletişim hak ve sorumlulukları, temel haklar, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, özgür düşünce hakkı ve demokratik ilkeler gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 6. 2024 Sosyal Bilgiler Eğitim Programında Temel Değerler ile İlgili Kazanımlar

	Öğrenme Alanı	Kazanımlar
4. Sınıf	Birlikte yaşamak	-Farklı bireysel özelliklere saygı duymanın önemine ilişkin fikirleri değerlendirir.
	Yaşayan demokrasimiz	-Okulda karar alma ve demokratik katılım süreçlerine ilişkin fikir üretebilme.

	Teknoloji ve sosyal bilimler	-Çevrim içi ortamda uyulması gereken güvenlik kurallarını eylemlerine yansıtabilme.
5. Sınıf	Birlikte yaşamak	-Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme. -Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine katkı sağlayabilme.
	Yaşayan demokrasimiz	-Demokrasi ve cumhuriyet kavramları arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme. -Toplum düzenine etkisi bakımından etkin vatandaş olmanın önemine yönelik çıkarımda bulunabilme. -Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme.
	Birlikte yaşamak	-Toplumsal hayatta karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerini farklı görüş ve düşünceleri dikkate alarak düzenler. -Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.
6. Sınıf	Yaşayan demokrasimiz	-Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları çözümleyebilme. -Toplumsal düzenin sürdürülmesinde temel hak ve sorumlulukların önemini yorumlayabilme. -Vatandaşlık haklarının kullanımında dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin etkilerini sorgulayabilme.
	Teknoloji ve sosyal bilimler	-Bir ürün veya fikrin telif ve patent süreçleriyle ilgili bilgi toplayabilme.
	Birlikte yaşamak	-Özel gereksinimli bireyler için fırsat eşitliğini sürdürmeye yönelik fikir üretebilme.
7. Sınıf	Yaşayan demokrasimiz	-Ülkemizdeki demokrasinin gelişimini, demokrasinin temel ilkeleri açısından yorumlayabilme. -Demokrasinin uygulama sürecinde karşılaşılan sorunları özetleyebilme.
	Teknoloji ve sosyal bilimler	-Toplumsal hayatta karşılaşılabileceği bir probleme yönelik bilimsel sorgulama yapabilme.

Kaynak: MEB, 2024d.

Yukarıda tablo 6'ya bakıldığında son olarak düzenlenen ve 2024-2025 eğitim öğretim dönemiyle birlikte kademeli olarak hayata geçirilecek olan 2024 sosyal bilgiler öğretim programında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda temel değerleri konu alan öğrenme alanlarının yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; “Birlikte yaşamak”, “Yaşayan demokrasimiz” ve “Teknoloji ve sosyal bilimler” şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 5. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; “Birlikte yaşamak” ve “Yaşayan demokrasimiz” şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 6. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; “Birlikte yaşamak”, “Yaşayan demokrasimiz” ve “Teknoloji ve sosyal bilimler” şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

- 7. sınıf düzeyinde temel değerleri konu alan öğrenme alanları; “Birlikte yaşamak”, “Yaşayan demokrasimiz” ve “Teknoloji ve sosyal bilimler” şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer alan tabloya bakıldığında 2024 sosyal bilgiler eğitim programında temel değerleri konu alan kazanımların 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda yer aldığı söylenebilir. Buna göre;

- 4. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; farklılıklara saygı duyma, demokratik katılım ve çevrimiçi ortamlarda güvenlik kurallarına uyma gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 5. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; kültürel farklılıklara saygı, toplumsal dayanışma, demokratik ilkeler, vatandaşlık hak ve sorumluluk ve temel hak ve sorumluluklar gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 6. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; farklı görüş ve düşüncelere saygı, demokratik katılım, vatandaşlık hakları ve telif ve patent hakları gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

- 7. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarına göre; fırsat eşitliği, demokratik ilke ve katılım ve bilimsel kanıta dayalı sorgulama gibi konularda kazanımların yer aldığı görülmektedir.

2024 sosyal bilgiler öğretim programı diğer öğretim programlarından gerek öğrenme alanlarına ait kavramsal değişikliğin olması gerekse de değerler eğitimi programdaki tüm disiplinlere yayması açısından farklılık göstermektedir. Özellikle amaç kısmında adından sıklıkla söz edilen “erdem-değer-eylem” modeli geliştirilmiş ve genel değerler ve alan eğitimi ile ilgili değerlerden söz edilmeye başlanmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı (d), 2024).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında temel değerler, öğrenme alanları ve kazanımların neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda öncelikle sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan değerler açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre 2005 sosyal bilgiler öğretim programında; adalet, barış, duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, hoşgörü, misafirperverlik, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik gibi değerler yer almıştır. 2015 sosyal bilgiler öğretim programında; barış, demokratik tutumu benimseme, doğal çevreye duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, etik, farklılıklara saygı, hoşgörü, kültürel mirasa duyarlılık, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik gibi değerler yer almıştır. 2018 sosyal bilgiler öğretim programında; adalet, barış, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik gibi değerler yer almıştır. 2024-2025 eğitim öğretim dönemiyle birlikte hayata geçirilecek olan 2024 sosyal bilgiler öğretim programında; dostluk, duyarlılık, dürüstlük, eşitlik, mütevazılık, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik gibi değerler yer almıştır. 2005 sosyal bilgiler öğretim programı değerler eğitimine ilk defa yer vermesi açısından önemli olmasına karşın Yıldırım ve Çalışkan (2017) araştırmasında öğretmenlerin değerler eğitimi uygulaması açısından yetersiz olduğunu vurgulamıştır. 2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarıyla değerler ilişkilendirilmesine karşın ortak değerlere değinilmemiştir. 2018 yılında ise müfredatta yer alan tüm dersler açısından kök değerler uygulaması başlatılmıştır. Bu açıdan ele alındığında ise 2018 sosyal bilgiler öğretim programının hukuk değerleri ve kök değerler açısından oldukça zengin içeriğe sahip olduğunu belirten Öztürk ve Kafadar (2019) programın önemli bir parçasını değerler eğitiminin oluşturduğunu ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretim programlarına bakıldığında duyarlılık, dürüstlük, eşitlik ve yardımseverlik değerlerinin tüm programlarda yer aldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler ile ilgili kelime sıklıklarına bakıldığında ise barış, saygı, etik, adalet ve dürüstlük gibi değerlerin en sık kullanılan kavramlar olduğu saptanmıştır. Yiğittir ve Kaymakçı (2012) sosyal bilgiler dersinde demokrasi, insan hakları ve kültürler arası anlayış gibi konuların etkin vatandaş oluşturma amacına hizmet etmesi açısından sürekli yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Dere (2018) sosyal bilgiler öğretim programlarının amaç ve hedef bakımından değişim ve sürekliliğinin sağlanmasının önemli olduğunu belirterek öğretim programlarının temel ahlaki değerler bakımından süreklilik arz etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programında değerler ile ilgili kazanım sayıları 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programına göre azalmıştır. 2005 yılındaki kazanımlar, öğrenme alanları altında verilen ünitelerle ayrı ayrı ilişkilendirilmesine karşın 2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programında kazanımlar yalnızca öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarında öğrenme alanı uygulamasına devam edilmiş olup 2024 programında kazanım ifadesi yerine öğrenme çıktısı ifadesi kullanılmıştır. Bununla

birlikte 2018 sosyal bilgiler öğretim programında temel değerler bakımından öğrenme alanlarında yer alan kazanımların sayı bakımından diğer sosyal bilgiler öğretim programlarından yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler ile ilgili öğrenme alanlarına bakıldığında 2005, 2015 ve 2018 öğretim programlarında; “birey ve toplum”, “insanlar, yerler ve çevreler”, “bilim, teknoloji ve toplum”, “gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler”, “güç, yönetim ve toplum” ve “küresel bağlantılar” başlıklı öğrenme alanlarının yerini 2024 öğretim programında; “birlikte yaşamak”, “yaşayan demokrasimiz” ve “teknoloji ve sosyal bilimler” başlıklı öğrenme alanları almaya başlamıştır. Kalaycı ve Baysal (2020) 2018 sosyal bilgiler öğretim programının öğrenme alanlarındaki kazanımların sayısı bakımından oldukça sınırlı olduğunu belirtmiştir. Yıldırım ve Çalışkan’ın (2024) belirttiği gibi 2024 öğretim programının öğrenme alanı ve öğrenme çıktılarının sayısal olarak azaldığını ve bununla da ders yükünün azaltılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Netice itibarıyla sosyal bilgiler öğretim programlarında günümüze doğru gelindiğinde birçok yenilik ve değişim gerçekleştirilmiştir. Son olarak düzenlenip kabul edilen 2024 sosyal bilgiler öğretim programında Yıldırım ve Çalışkan’ın (2024) da ifade ettiği gibi değerler eğitimi açısından “erdem-değer-eylem” modeli geliştirilmiş genel değerler ve alan eğitimi ile ilgili değerlerden söz edilmiştir. Önceki sosyal bilgiler öğretim programlarından farklı olarak mütevazılık ve mahremiyet gibi yeni değerler programa ilave edilirken bağımsızlık ve sorumluluk hem değer hem de eğilim olarak sunulmuştur. Bununla alakalı olarak sosyal bilgiler öğretim programında gerçekleşen değişim ve yeniliklerin doğru bir şekilde anlaşılması için öğretmenlere yönelik eğitim seminerleri düzenlenebilir.

Sosyal bilgiler öğretim programlarında sunulan değerlerin kazanım olarak öğrencilerin yaşamlarına yansımaları adına derslerde ya da okul dışı öğrenme ortamlarında çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi söz konusu olabilir (Topaloğlu ve Kıyıcı, 2018; Öngören ve Nurdoğan, 2023; Uymaz, 2024; Kılınç, 2024; Gülyüz, 2024). Nitekim Öngören ve Nurdoğan (2023) araştırmasında vurguladığı gibi öğrencilerin yönelik Adalet Sarayı ve Polis Merkezi gibi okul dışı ortamlarda eğitim gezilerine götürülmesinde özellikle hukukla alakalı değerlerin öğretilmesi konusunda katkı sunacaktır. Hukuk okuryazarlığı konusunu amaç olarak güden dersler (hukuk ve adalet dersi, sosyal bilgiler dersi, insan hakları ve yurttaşlık ve demokrasi dersi) zorunlu olarak sunulabilir ya da bu derslerin daha fazla okutulması adına bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Hukuk değerleri ve hukuk okuryazarlığı ile ilgili kazanımlara diğer ders programlarında da yer verilmesi sağlanabilir. Sosyal bilgiler öğretim programlarının 21. yüzyıl yeterlilikleri kapsamında hukuk okuryazarlığına hizmet etmesi konusunda araştırmalar yapılabilir.

Araştırmanın en önemli sınırlılığı sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi üzerinden yürütülmüş olmasıdır. Bununla birlikte değerler ile ilgili kavram ve kazanımların diğer diğer disiplinlere ait öğretim programları ile karşılaştırılmasının yapılmaması da önemli bir sınırlılıktır. Bu araştırma etkili olması adına sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi yapılabilir. Ayrıca temel değerleri konu edinen diğer disiplinlere ait öğretim programları ile karşılaştırma yapılarak programın yeterliliği konusuna açıklık getirilebilir.

Lisans Bilgileri

“Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi’nde yayımlanan eserler Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.”

Copyrights

“The works published in Electronic Journal of Education Sciences are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.”

Etik kurul onayı

Bu araştırmada herhangi bir insan ve hayvan denekleri üzerinden veri toplanmadığı için etik kurulu onayı alınmasına gerek duyulmamıştır.

Etik Beyannamesi

“Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimi beyan eder. Aynı zamanda yazarlar arasında çıkar çatışmasının olmadığını, tüm yazarların çalışmaya katkı sağladığını ve her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarına ait olduğunu bildiririm.”

Kaynakça

- Akdeniz, N. (2009). *6. sınıf sosyal bilgiler yeni ders programının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler*, [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Aktan, T. (2003). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (6 ve 7) ünitelerine ilişkin branş öğretmenleri ve müfettiş görüşleri-Sakarya ili örneği*, [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Çiftçi, B., & Akça, D. (2019). 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarının coğrafi beceri ve coğrafi kazanım alanlarının karşılaştırılması. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 33-59.
- Çoban, O., & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395>.
- Dere, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programlarında (2005 ve 2017) sözlü tarih. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(219), 33-56.
- Elçi, E., & Uzunboylu, H. (2020). The development of a universal and cultural values scale for values education. *South African Journal of Education*, 40(1), S1-S8. <https://doi.org/10.15700/saje.v40ns1a1850>.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.779737>.
- Esemen, A. (2020). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında değerler. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 4(2), 89-109. <https://doi.org/10.32960/uead.743762>.
- Güleryüz, O. (2024). Sosyal bilgiler ve okul dışı ortamlarda okuryazarlık eğitimi etkinlik örnekleriyle “*Vatandaşlık Okuryazarlığı*”, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Haçat, S. O., & Demir, F. B. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, XLIX, 4443-4466. <https://doi.org/10.29228/joh.46733>.

- Kafadar, T. (2019). *Türkiye, ABD ve Fransa'nın sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması*, [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kafadar, T., Öztürk, C., & Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 154-177.
- Kalaycı, N., & Baysal, S. B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017-2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 106-129. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.544022>.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (26), 25-30.
- Karacan, H. (2018). Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan milli ve değerlerin analizi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 1-10.
- Katılmış, A., Eksi, H., & Öztürk, C. (2011). Efficiency of social studies integrated character education program. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(2), 854-859.
- Kılınç, G. (2024). Sosyal bilgiler ve okul dışı ortamlarda okuryazarlık eğitimi etkinlik örnekleriyle “Politik Okuryazarlığı”, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons.
- Merter, F., Kartal, Ş., & Çağlar, İ. (2012). Ortaöğretim İngilizce dersi yeni öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 43-58.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023). Öğretim programları okuryazarlığı öğretmen rehber kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (a) (2024). 2005 Sosyal Bilgiler Ders Programı. https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/13140945_sosyal_bylgyler_sunuf.pdf.
- Millî Eğitim Bakanlığı (b) (30 Haziran 2024). 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. https://www.memurlar.net/common/news/documents/534274/31021236_sosyalbilgiler_taslak.pdf.
- Millî Eğitim Bakanlığı (c) (30 Haziran 2024). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>.
- Millî Eğitim Bakanlığı (d) (30 Haziran 2024). 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/>.
- Öngören, H., & Nurdoğan, A. (2023). Comparison of the perceptions and attitudes of the sixth-grade students of general secondary school and imam hatip secondary school towards the law and justice course. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 503-518. <https://doi.org/10.24315/tred.1061328>.
- Öngören, H. (2023). Ortaokul Öğretmenlerinin Hukuk ve Adalet Ders Kitabına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 12(2), 328-338. <https://doi.org/10.30703/cije.1184695>.
- Öztürk, E., & Coşkun, Y. D. (2022). Türkiye ve Kanada ortaöğretim matematik dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 188-202. <https://doi.org/10.34056/aujef.1014046>.

- Sarıbaş, S., & Babadağ, G. (2015). Temel eğitimin temel sorunları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 3(1), 18-34.
- Sönmez, Ö. F., İrşi, E., Önlen, M., & Polat, U. (2019). 2018 Ortaokul öğretim programlarının hukuk okuryazarlığı açısından incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 906-<https://doi.org/92810.29299/kefad.2019.20.02.012>.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Taşpınar, M. (2020). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi değerler eğitiminde Kutadgu Bilig'in kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1-17.
- Topaloğlu, M. Y., & Kıyıcı, F. B. (2018). Okul dışı öğrenme ortamlarında yürütülen etkinliklerin öğrencilerin sosyobilimsel konulara ilişkin görüşlerine etkisi: Organ bağışı ve GDO. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 36-50. <https://doi.org/10.19160/ijer.350189>.
- Uymaz, M. (2024). Sosyal bilgiler ve okul dışı ortamlarda okuryazarlık eğitimi etkinlik örnekleriyle "Hukuk Okuryazarlığı", Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldırım A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Y., & Çalışkan, A. (2024). 2024 sosyal bilgiler dersi öğretim programının 2005, 2015 ve 2018 programlarıyla karşılaştırılmalı analizi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1), 108-142. <https://doi.org/10.46452/baksoder.1485390>.
- Yıldırım, Y., & Çalışkan, H. (2017). 2005 ile 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki değerlere ve değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 1(1), 7-23.
- Yiğittir, S., & Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.
- Yürütücü, A. (2001). Hekimlerin ahlaki değerleri ile meslek etiğinin istatistiksel olarak incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1). 157-172.